

2 Karaktärisering av kapellanläggningen

2.1 Kapellmiljön

Den lilla byn Svabensverk ligger i ett tätt skogslandskap ensligt belägen på gränsen mellan Hälsingland och Dalarna. Strax intill i öster breder den lilla sjön Hämnen ut sig och i väster den betydligt större Amungen. På en höjd alldeles bredvid landsvägen mellan Falun och Alfta ligger byns kapell omgärdat av ett rött staket. Söder om kapellet står klockstapeln och bredvid denna en förrådsbyggnad. Kapellet utgör den första byggnaden i den gamla bruksgatan med arbetarbostäder och bruksbyggnader ledande fram till herrgården i fonden. Nordväst om kapellet och norr om herrgården låg det tidigare järnbruket vid Glitterån, och på andra sidan, en bit från ån, finns begravningsplatsen. Denna enkla och rofyllda plats ligger i en glänta på östsluttningen av en ås och inramas liksom kapellet av ett rött staket.

2.2 Kapellet

Kyrklig verksamhet har funnits i Svabensverk sedan 1806. Då inhystes kyrksalen i ett hus som även rymde lägenheter. Vid mitten av 1800-talet hade antalet ortsbor vuxit så pass att en utbyggnad av bönerummet blev nödvändig, men när bruket några årtionden senare lades ner blev istället bönerummet för stort för byns lilla församling. Resultatet blev att man 1884 flyttade den kyrkliga verksamheten till dagens kapell, då byns skolhus. Skolan hade uppförts tjugo år **tidigare med murar av oputsad slaggsten** lika de näraliggande bostadshusen. Byggnaden hade troligen ingången via en förstuga i norr genom vilken man nådde de två salarna. När skolhuset sedan byggdes om förvandlades förstugan till sakristia och de två salarna slogs ihop till en. Vid slutet av 1940-talet renoverades kapellet, taket byttes troligen ut **från spån till tegel vid denna tidpunkt**, och vissa energibesparande åtgärder vidtogs. 25 år senare renoverades det återigen varvid bland annat nuvarande bänkinredning tillkom.

Kapellet har koret i väster, entrén i öster och sakristian mitt på norra väggen. Sadeltaket är tegelklätt och fasaderna spritputsade med släta lister, bröstningar och friser, avfärgade i brutet vitt. Sakristians gavelspets är genombruten av takfrisen vilken bildar en dekorativ bas för ett förgyllt kors. På sakristians tak finns även en skorsten. Sockeln skjuter ut något från fasaden och är slätputsad samt avfärgad i en grå kulör. Fönstren är rektangulära med krysspröjsning och målade i ljust grått. Ovan entrén på östra gaveln finns också ett runt fönster som släpper in ljus på läktaren. Kapellens dubbla entréport är idag målad gul med grå spegellister, en färgsättning som tillkom vid senaste fasadrenoveringen år 2005. Avtäckningar på tak, takavvattning och fönsterbleck är utförda i koppar.

Kyrkorummet i Svabensverks kapell är litet men ändå mycket ljust och med en stor rymd. Taket är ett vitmålat brädtak mjukt rundat utan att bilda ett fullständigt valv. Väggarna är putsade och vitmålade med djupa nischer vid fönstren, och uppåt sammanbinds tak och vägg av en list. Golvet är av fernissat trä, förhöjt två steg i koret. Mitt på långhusväggen leder en dörr till sakristian och vid entrén finns ett grunt vindfång. Samtliga dörrar är målade i grått och grågrönt. Ovan entrén sträcker sig orgelläktaren över hela rummets bredd, buren av kolonner imiterande kolmårdsmarmor i grönt. Orgelfasaden utgör mittenpartiet vilket skjuter ut från läktaren i övrigt. Långhuset har fem gråmålade fönster medan det symmetriska koret har två på varje av de tre väggarna. Bänkarna är indelade i tre kvarter, uppdelade av mitt- och korsgången. I korets mitt finns altarpredikstolen med altarring och bredvid hänger psalmtavlor på västväggen.

Altarpredikstolen med altarbordet och den slutna altarringen nedanför dominerar det ljusa koret. Predikstolens väggar är dekorerade med ett förgyllt listverk samt gråmålade arkader och lisener mot grågrön botten. Altarringen omsluter altaret med en halvcirkel, rakt avslutad mot predikstolen.

Orgeln har en exponerad kvadratisk pipuppsättning i mitten och två utskjutande halvcirkelformade på sidorna, burna av skurna konsoler med förgyllt bladmotiv. Basen utgörs av läktarskrankets förlängning och krönet är dekorerat med en fris. Liksom läktarskranket har orgeln förgyllt listverk mot grå botten.

Bänkinredningen är öppen med enkelt utformade dekorativa speglar inskurna i gavlarna. Mot koret och korsgången avslutas kvarteren med ett skrank. Färgsättningen är grått på sitsar och speglar medan gavlarna är grågröna med rödbrun överliggare.

Sakristian är liten och sparsmakad och domineras av det stora fönstret på norra väggen. Väggarna och taket är putsade och avfärgade vita, och golvet är liksom i kapellsalen ett fernissat trägolv. I västra väggen finns en öppning till ett litet förrådsutrymme klätt med hyllor på väggarna.

2.3 Kapelltomten

Tomten runt kapellet inramas av ett rött spjälstaket mellan stenstolpar. Mot norr sluttar marken ned mot bruksgatan och två grusgångar leder från ingångarna i norr och väster till kapellets entré, upplysta av lyktarmaturer på trästolpar. Marken är gräsbeväxt med stort inslag av mossa, men även lingonris och andra markväxter. Karaktären är naturtomt med ett flertal tallar och björkar fritt uppvuxna framför allt på södra sidan.

2.4 Begravningsplatsen

Begravningsplatsen, belägen cirka 1 km nordväst om kapellet, ligger i en skogsglänta omgärdad av ett modernt rött spjälstaket i traditionell utformning. Den anlades 1814 på grund av den långa och besvärliga vägen till Alfta kyrka. Den enda ingången finns i öster och från denna leder en bred grusad gång in på begravningsplatsen. Marken är grästäckt och sluttar något uppåt i väster. Den enda högre vegetation som finns är ett fåtal lövträd. Gravarna är placerade i rader från söder till norr, orienterade i väst-östlig riktning, med ett påtagligt stort avstånd både i djup- och längdled. Åldern på gravarna varierar men är alla enkelt utförda. De enda som avviker är brukspatronsdottern Fredrika de Rons inhägnade grav från 1839 och den över Christer Boustedt, känd jazzmusiker och skådespelare, från 1986.

2.5 Klockstapeln

Klockstapeln söder om kapellet är kvadratisk med en tornhuv vilande på en pyramidformad stomme av stående timmer på syllram. Timmerstommen är klädd med liggande panel på förvandring medan huvens har stående slätpanel. Det tältformade taket är täckt med korrugerad svart plåt och kröns av en vindflöjel med årtalet ”1885”. Huvens fyra ljudluckor har rundad överdel och är svartmålade med omfattningar i vitt. I skarven mellan stomme och huv finns en plåtavtäckt gördellist, vitmålad liksom takfoten. Stapeln i övrigt är rödfärgad. Ingången utgörs av en dold dörr i västra väggen, till synes en del av panelen. Klockan i stapeln är anmärkningsvärd, den är en av Sveriges mycket få klockor gjutna i stål som dessutom fortfarande är i bruk. Den beställdes från England omkring 1860 och flyttades med från det tidigare bönerummet.

2.6 Förrådsbyggnaden

Kapelltomtens timrade och panelklädda förrådsbyggnad har ett sadeltak klätt med enkupigt lertegel. Locklistpanelen är rödfärgad liksom knutlådorna och vindskivorna. Byggnadens dörr och port är svarta med omfattningar i vitt. Åt söder sitter ett ospröjsat fönster, och ovan porten finns ett överljusfönster vilket ger en något ålderdomlig karaktär. På ena kortsidan finns ett sent tillkommet rödmålat utedass.

2.7 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kapellet utgör en viktig del i bruksbebyggelsen i Svabensverk, först som skola, sedan som kapell. Den har en central placering högt i byn och utgör ena änden på bruksgatan där herrgården är den andra. Kapellet avviker och utmärker sig med sina putsade fasader i kontrast mot bruksbebyggelsens blottade slaggstensmurar. Kyrkorummet, som trots sitt sena tillkomstdatum utformats i en nyklassicistisk stil, har liksom exteriören genomgått endast mindre förändringar och därför bevarat sitt ursprungliga utseende. Altarpredikstolen är ett ovanligt inslag i landets kyrkor och har tillsammans med orgeln kopplingar till brukets tidigare bönerum. Kapelltomten och begravningsplatsen är enkla och karaktäriseras av det täta skogslandskapets närhet, tydligt sammanknutna genom de röda spjälstaketen.

I sin helhet är Svabensverk ett bra exempel på de många järnbruk som på grund av vattenkraften anlagts på avlägsna platser. I denna miljö är kapellet en viktig komponent som påvisar betydelsen av såväl skolundervisning som kyrklig verksamhet även i de mest ensliga bygder. Den välbevarade miljön med kapelltomt, begravningsplats, kapell och klockstapel har därför stor betydelse för förståelsen av brukssamhället och dess historia.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kapellets fasad med spritputsade fält mot släta inramningar och listverk gör det till en utmärkande byggnad i bruksbebyggelsen med stora identitetsvärden.
- Det välbevarade ljusa och symmetriska kyrkorummet i klassicistisk stil utformades i anslutning till de äldre inventarierna och har framträdande arkitektoniska värden.
- Altarpredikstolen och den slutna altarringen är ett sällsynt motiv med betydande arkitekturhistoriska värden, även nationellt.
- Orgeln hämtades liksom predikstolen från det äldre bönerummet och minner således om den äldsta kyrkliga verksamheten i Svabensverk vilket är av lokalhistorisk betydelse.
- Klockan i klockstapeln är en av de första engelska stålklockorna i Sverige, och en av två som fortfarande är i bruk, vilket är av teknikhistoriskt intresse även nationellt.
- Begravningsplatsens karaktär av stillsam skogsglänta med sparsmakad flora och enkla gravvårdar speglar ett enkelt leverne med viktiga samhällshistoriska värden och upplevelsevärden.
- Fredrika de Rons och Christer Boustedts gravvårdar har starka personhistoriska värden i Svabensverk.

2.8 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Länsmuseet Gävleborg, ärendearkivet

Riksantikvarieämbetet, Antikvarisk-topografiska arkivet

Rothlind, Jane, *Svabensverks kapell*, Hälsinglands kyrkor XXIX, Strängnäs 1977

Datum för inventering: 2006-05-09

Inventerare: Martin Åhrén

Ansvar för kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Martin Åhrén och Anna Lindgren

Rapportsammanställning: Martin Åhrén